

رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار دست‌اندرکاران مراسم سالگرد شهادت حاج قاسم سلیمانی و خانواده شهید سلیمانی

شهید سلیمانی، قهرمان شکست‌استکبار

بسم الله الرحمن الرحيم

والحمدلله ربّ العالمین و الصلاه و السّلام علی سیدنا محمد وآله الطّاهرین و لعنة الله علی اعدائهم اجمعین.

۱ لزوم مردمی بودن تلاش‌های فرهنگی

و کارهای گوناگون در برنامه سالگرد شهید سلیمانی

اولاً خیلی تشکر می‌کنم از برادران و خواهرانی که این ستاد بزرگداشت سالگرد شهید سلیمانی را ترتیب دادند، و همچنین تشکیلات تجلیل و تکریم شهدای حرم و شهدای بزرگ دنیای اسلام را تشکیل دادند؛ همچنین آن مجموعه‌ای که خانواده محترم شهید عزیزمان تشکیل دادندبه‌عنوان «مکتب‌سلیمانی»؛ همه اینها کارهای بسیار لازم و خوب و مفیدی است و ان‌شاءالله بایستی باتوانایی، باهوشیاری، بادقّت دنبال بشود؛ و همه سعی خودتان را بکنید. این‌راهم توجه‌داشته‌باشیدهمین‌طور که‌سردار بیان کردند، قضایای مرحوم شهید سلیمانی عزیزمان، قضایای مردمی است؛ یعنی بایستی خود مردم- که واقعاً علاقه دارند؛ که خب نشان دادند در تشییع و مانند آن- در بخش‌های مختلف، کارهای گوناگون، تلاش‌های فرهنگی و غیره، مشارکت و ابتکار داشته باشند؛[کارها را] منحصراً نکنیم در یک مجاری خاصی.

۲ شهید سلیمانی، هم قهرمان ملت ایران

و هم قهرمان امت اسلامی

اما آنچه من به این مناسبت راجع‌به شهید سلیمانی عزیزمان، که من یاد او را هرگز فراموش نمی‌کنم، و همچنین شهید ابومهدی مهندس (رضوان الله تعالی علیهما) می‌خواهم عرض بکنم، این است که شهادت سلیمانی یک حادثه تاریخی است، یک حادثه معمولی نیست که از یاد تاریخ برود؛ این در تاریخ ثبت شد به‌عنوان یک نقطه روشن. و شهید [سلیمانی]، هم قهرمان ملت ایران شد و هم قهرمان امت اسلامی شد؛ این نکته اساسی است. ایرانی‌ها هم به خودشان افتخار کنند که مردی از میان آنها از یک روستای دورافتاده برمی‌خیزد، تلاش می‌کند، مجاهدت می‌کند، خودسازی می‌کند، تبدیل می‌شود به چهره درخشان و قهرمان امت اسلامی؛ که حالا من دو سه جمله دیگر، بعد در این مورد عرض می‌کنم.

۳ شهید سلیمانی، مظهر شجاعت، مقاومت، درایت

تیزهوشی، فداکاری و معنویت

اما قهرمان ملت ایران است، به‌خاطر اینکه ملت ایران داشته‌های فرهنگی خودش و معنوی خودش و انقلابی خودش راوازش‌های خودش را در او متبلور دید، در او مجسم دید. ایشان هنوز زنده بود و رفت‌وآمد یک نفر خیلی کم معمولی؛ هیچ پیرایه‌ای هم برای خودش قائل نبود- که من می‌دیدم در این خیابان‌ها عکس‌های او رازده‌اند و به‌وافتخار می‌کنند. وقتی شهید شد، فقط انقلابی‌ها نبودند که او را تکریم کردند و بزرگداشت برای او در ذهن و عالم واقع و خارج ایجاد کردند [بلکه] همه اقشار نسبت به او-حتی کسانی که انتظار نمی‌رفت نسبت به یک عنصر انقلابی، این جور ابرازاحساسات بکنند-ابراز احساسات کردند؛ چرا؟به‌خاطر همین:

۱ یادداشت

تبلور ارزش‌های فرهنگی ایرانی و ایران بود؛ این خیلی باارزش است. از طرفی دارای شجاعت و روحیه مقاومت بود؛ شجاعت و مقاومت جزء خصلت‌های ایرانی است. زبونی و عقب‌نشینی و انفعال و مانند اینها ضدّ روحیه ملی ما است. آنهاهایی که ادّعی ملّیت می‌کنند و عملاً زبونی از خودشان نشان می‌دهند، دچار تناقضند. و او مظهر شجاعت بود، مظهر مقاومت بود؛ این را همه مشاهده می‌کردند و می‌دیدند. از طرفی دارای درایت و تیزهوشی بود، خیلی تیزهوش بود؛ [در این مورد] خیلی نکات هست. این مساله هرروز یک جریان به‌ظاهر مذهبی متمایل به یکی از فرقه‌ها و علیه مقاومت را ایشان مدّت‌ها قبل پیش‌بینی کرد؛ که به من گفت. گفت [طبق] آن چیزی که من دارم می‌بینم در وضع دنیای اسلام-اسم آورد از بعضی از کشورها-یک جریانی دارد به وجود می‌آید؛ بعد از مدتی داعش به‌وجود آمد. آدم پادارانی بود، آدم باهوشی بود. در اداره اموری که با کشورها ارتباط داشت و او در آنها دخیل بود، با کمال عقل و درایت رفتار می‌کرد؛ این را بنده کاملاً حس می‌کردم. خب، ما دائماً درحال ارتباط بودیم در مسائل گوناگون؛ پادارایت بود. این هم یکی از خصوصیات ایرانی است، یکی از خصوصیات داشته‌های فرهنگی ما ملت ایران است. از طرفی روحیه فداکاری و نوع‌دوستی داشت، یعنی برایش این ملّت و آن ملّت و مانند اینها [مطرح] نبود؛ نوع‌دوست بود، واقعاً حالت فداکاری برای همه داشت. از طرفی اهل معنویت و اخلاص و آخرت‌جویی بود؛ واقعاً معنوی بود، واقعاً اهل معنا و اهل اخلاص بود، و اهل تظاهر نبود. خب اینها مجموعه مکارم اخلاق است، اینها مکارم باارزشی است. این را مردم دیدند؛ این تبلور پیدا کرد در این آدم؛ در بنیابان‌های فلان کشور و فلان کشور و روی کوه‌ها و در مقابل دشمنان گوناگون رفت، و این ارزش‌های فرهنگی ایرانی را در واقع مجسم کرد، متبلور کرد، نشان داد؛ پس قهرمان ملت ایران شد.

۲ شهید سلیمانی، اسم رمز برانگیختگی

و بسیج مقاومت در دنیای اسلام

از طرفی، گفتیم قهرمان امت اسلامی است؛ چرا؟ چون شهید سلیمانی با حرکات خود و بالاخره با شهادت خود-شهادتش هم مکمل این معنا بود- اسم رمز برانگیختگی و بسیج مقاومت در دنیای اسلام شد. الان در دنیای اسلام هر جایی که بنای مقاومت در مقابل زورگویی استکبار را داشته باشند، مظهرشان و اسم رمزشان شهید سلیمانی است. در کشورهای مختلف او[احترام می‌کنند، تکریم می‌کنند، عکسش را می‌زنند، نامش را بخش می‌کنند، برایش مجلس درست می‌کنند. در واقع ایشان نرم‌افزار مقاومت را و الگوی مبارزه را به ملت‌ها تعلیم کرد، به ملت‌ها سرایت داد، در ملت‌ها رایج کرد؛ اینها خب نقش‌های خیلی مهم و بسیار حسّاسی است؛ لذا ست که ایشان به‌معنای واقعی کلمه، یک شخصیت برجسته و یک چهره قهرمانیِ اسلامی است.

۳ شهید سلیمانی، قهرمان شکست استکبار

شهید سلیمانی، هم در زمان زنده بودنش استکبار را شکست داد، هم باشهادتش شکست داد؛ اینها ذاتاً نیست، اینها چیزهایی است که اثبات شده است. در زمان زنده بودنش استکبار را شکست داد،

ارتباط علمی خوب، حکمرانی جدیدی می‌طلبد!

شده‌اند. تمامی این پنج سیستم مربوط به درون سازمان هستند. بنابراین مدیریت دانش، دانش را صرفاً در سطح خرد مورد بررسی قرار می‌دهد. برعکس، حکمرانی دانش، آن را در سطوح مختلف مورد بررسی قرار می‌دهد. یعنی دانش را هم در سطح خرد؛ نظیر یک فرد یا یک تیم و هم در سطح کلان؛ نظیر یک سیستم دانشی در یک کشور و هم در سطح میانی؛ نظیر سازمان‌ها و نهادهای مورد بررسی قرار می‌دهد. مدیریت دانش در دل حکمرانی دانش قرار دارد و لازم است فعالیت‌های این دو حوزه یکپارچه و هم‌راستا شوند. در غیر این صورت مدیریت دانش با حکمرانی دانش همسو نشده و هم‌افزایی لازم را نخواهند داشت. از نگاهی دیگر مدیریت دانش با دانش موجود سروکار دارد ولی حکمرانی دانش به تولید دانش که همان پژوهش است، می‌پردازد. حکمرانی دانش با مرزها^۱ سروکار دارد؛ اما مدیریت دانش برخلاف آن به داخل هم مرزها می‌پردازد. از دیدگاه دانشمندان گوناگون، دوگونه دانش همواره از همدیگر تفکیک داده شده‌اند. این دوگونه دانش عبارت‌ند از:

دانش مورد استفاده^{۱۱}: یعنی دانشی که وجود دارد و توسط دیگران نوشته شده است. این نوع دانش توسط پژوهشگران مورد استفاده قرار می‌گیرد و با بهره‌گیری از آن دانش، دانش جدیدی را تولید می‌کنند. «مدیریت دانش» معمولاً به این نوع از دانش می‌پردازد. دانش پژوهشی^{۱۲}: دانشی است که موجود نیست و توسط پژوهشگر درحال تولید است. «حکمرانی دانش» عمدتاً با این دانش سروکار دارد. با همسوسازی دو حوزه «مدیریت دانش» و «حکمرانی دانش» و ادغام آنها در همدیگر، می‌توان سازوکار جدیدی برای اعمال حکمرانی فراهم کرد. این نوع از حکمرانی در واقع حکمرانی برای تولید دانش جدید است. بنابراین نوع جدید حکمرانی را «حکمرانی دانش پژوهشی»^{۱۳} نامگذاری شده است. عنصر اصلی در حکمرانی دانش پژوهشی، شبکه^{۱۴} است. به‌طوری که حکمرانی دانش پژوهش به معنی حکمرانی شبکه پژوهش^{۱۵} نیز است. منظور از شبکه، کنشگرانی^{۱۶} هستند که باهم متصل بوده و در تعامل با یکدیگر پژوهش می‌کنند. بنابراین می‌توان این شبکه را شبکه دانش پژوهشی^{۱۷} نامگذاری کرد. نحوه شکل‌گیری این شبکه‌ها به‌صورت خودسازمانده^{۱۸} بوده و ساختی پایین به بالا دارد. به‌طوری که هر کنشگر در این شبکه مانند یک نهاد پژوهشی، بر مبنای نیاز پژوهشی خود تعاملی را با سایر کنشگران شکل می‌دهد که این تعاملات باعث

دلایل اینکه رئیس جمهور آمریکا آمد گفت: ما هفت تریلیون دلار خرج کردیم در عراق و هیچ چیز گیرمان نیامد؛ [حتّی] مجبور شد شب تاریک بیاید یک وقتی در یک پایگاه آمریکایی در عراق بنشیند و برود. این را همه دنیا قبول کردند که آمریکا در عراق و سوریه- به‌خصوص در عراق- به مقاصد خودش نرسیده؛ چرا؟ چه کسی در این قضیه فعّال بود؟ قهرمان این کار سلیمانی بود. بنابراین در زمان حیات خودش اینها را شکست داد. پس از شهادت هم دشمنان را شکست داد. این تشییعی که در ایران شد، تشییع عجیب و واقعاً فراموش‌نشدنی‌ای [بود] و همچنین تشییع میلیون‌ای که در عراق شد؛ در نجف، در بغداد ایشان تشییع شد، تشییع میلیون‌ی عجیبی؛ ایشان و شهید ابومهدی مهندس با همدیگر تشییع شدند. در واقع این تشییع، و بعد بزرگداشت‌ها، زئرال‌های جنگ نرم استکبار را متخبّر کرد. اینهایی که در جنگ نرم استکبار برجسته‌اند و در واقع آنها هستند که دارند فعّالیت می‌کنند و زئرال‌های جنگ نرم آمریکا و استکبار هستند، اصلاً متخبّر مانند آن که این چه وضعی است؛ این که بود، این چه بود؛ این چه حرکت عظیمی است که آنها را شکست داد.

۲ سیلی سخت به آمریکا؛

غلبه نرم افزاری بر هیمنه پوچ استکبار

البته آنچه در شهادت و اتفاقات افتاد، اولین سیلی سختی بود که به آمریکازده شد و تا آن زمان، مهم‌ترین سیلی به آمریکا همین حرکت مردمی عظیمی بود که انجام گرفت؛ بعد هم که خب برادرها یک سیلی‌ای زدند؛ لکن سیلی سخت‌تر عبارت است از غلبه نرم‌افزاری بر هیمنه پوچ استکبار؛ این سیلی سخت به آمریکا است که باید زده بشود. بایستی جوانان انقلابی ما و نخبگان مؤمن ما [با] همت، این هیمنه استکباری را بشکنند و این سیلی سخت را به آمریکا بزنند، این یک؛ یکی هم اخراج آمریکا از منطقه است که این همت ملت‌ها و سیاست‌های مقاومت را می‌طلبد که بایستی این کار را انجام بدهند؛ این، سیلی سخت است. البته اینها غیر از انتقام از قاتل است؛ اینهایی که گفتیم، مربوط به مجموع استکبار و آمریکا است؛ قاتل سلیمانی و آمر به قتل سلیمانی باید انتقام‌شان را پس بدهند، آن به جای خودش مخلوط است. اگرچه به گفته یک عزیزی، کشش پای سلیمانی هم بر سر قاتل او شرف دارد و سر قاتل او هم برود، فدیهِ کشش سلیمانی هم نمی‌شود؛ این هست اما بالاخره غلطی کردند، بایستی انتقام پس بدهند؛ هم آمر، هم قاتل بدانند که در هر زمان ممکن، هر وقت ممکن شد-ما دنبال وقت ممکن هستیم- باید انتقام‌شان را پس بدهند.

چند توصیه به مسئولین و ملت عزیز:

۱ قوی شدن در حوزه‌های اقتصاد، علم، فناوری و نظامی
خب، حالا این جلسه، جلسه خوبی است و مزین است به نام شهید سلیمانی، من سه چهار توصیه می‌خواهم عرض بکنم در این جلسه که این توصیه‌ها خیلی مهم است:
اولاً به مسئولین کشور و ملت عزیزمان می‌خواهم توصیه بکنم سعی کنند قوی بشوند؛ به قول شاعر خراسانی ما: «برو قوی شو اگر راحت جهان طلبی». باید قوی بشود؛ هم در اقتصاد قوی بشود، هم در علم قوی بشود، هم در

فناوری باید قوی بشود، هم در دفاع نظامی باید قوی بشود؛ باید قوی بشود. تا قوی نشود، دشمن‌ها به شما طمع خواهند کرد، به شما تعرض خواهند کرد، تجاوز خواهند کرد. این توصیه اول که توصیه همیشگی من است و من خودم تا توان دارم و تا توفیق از طرف پروردگار داشته باشم، این قضیه را دنبال می‌کنم؛ مسئولین هم موظفند دنبال کنند.

۲ عدم اعتماد به دشمن

ثانیاً به دشمن اعتماد نکنید؛ این توصیه قطعی من است. به دشمن اعتماد نکنید. برای مسیر رفع مشکلات مردم، برای درست شدن آینده کشور به وعده این و آن اعتماد نکنید؛ این توصیه به مسئولین است. این وعده‌ها وعده خوابان نیست؛ وعده بّدان و اشرار است اماّ آن هم از هر صد تایش یکی وفا نکند؛ دشمنی‌ها را از یاد نبرید. دشمنی کردند. دیدید که آمریکای ترامپ و آمریکای اوپاما با شما چه کرد. [البته] این فقط مال ترامپ نیست که حالا مثلاً فرض کنید چون ترامپ رفت، بگویند تمام شد؛ نه، آمریکای اوپاما هم با شما بدی کرد، با ملت ایران بدی کرد و سه کشور اروپایی هم همین جور. این سه کشور اروپایی نهایت بدعملی را انجام دادند و لایمات را و دورویی و نفاق را در مقابل ملت ایران نشان دادند. این هم توصیه دوم.

۳ حفظ اتحاد ملی

توصیه سوم: اتّحاد ملی را حفظ کنید. کشور ما احتیاج به اتّحاد دارد؛ اتّحاد ملت ایران، ملت ایران در خیلی از امور صدایشان صدای واحد است، خواست‌شان خواست واحد است، [اماّ] مسئولان می‌توانند این را از بین ببرند. هنر مسئولان ما این است که این اتّحاد را، این همدادی، انگه‌تکه کنند، ملت را نگه‌تکه کنند، اینها را از بین ببرند! مسئولین کشور مراقب باشند که این اتّحاد را زیاد کنند. سه قوه با همدیگر کار کنند و هم‌افزایی کنند؛ مخصوصاً رؤسای سه قوه.

اگر چنانچه این هم‌افزایی، این اتّحاد، این همکاری انجام بگیرد، مطمئناً این اتّحاد ملی روز به روز قوی‌تر خواهد شد. خب، [مثلاً در باب] مذاکره، اختلافاتی وجود دارد، یا ممکن است وجود داشته باشد؛ با مذاکره این اختلافات را حل کنید. مگر شما نمی‌گویید با دنیا مذاکره کنیم؛ خیلی خب، چطور با دنیا می‌شود مذاکره کرد، با عنصر داخلی نمی‌شود مذاکره کرد؟ خب بروید مذاکره کنید، حل کنید. بعضی از حرف‌هایی که آدم این روزها می‌شنود، حرف‌های اختلاف‌افکنی است، حرف‌های وحدت‌آفرین نیست.

۴ خنثی کردن تحریم

مطلب چهارم و آخر؛ من قبلاً هم گفته‌ام، حالا هم تکرار می‌کنم: رفع تحریم دست دشمن است، و خنثی کردن تحریم دست ما است؛ و غیر از این است؟ ما که نمی‌توانیم خودمان رفع تحریم کنیم، دشمن باید رفع تحریم کند اما خودمان می‌توانیم این تحریم دشمن را خنثی کنیم. پس این مقدّم است، این درست است؛ بیشتر دنبال این باشیم. البته نمی‌گوییم دنبال رفع تحریم نباشیم؛ چرا، واقعاً اگر بتوانیم تحریم را رفع کنیم، یک ساعت هم نباید تأخیر کنیم. البته چهار سال است تأخیر شده [یعنی] از سال ۹۵ بنا بوده همه تحریم‌ها یکباره برداشته بشود [اماّ] تا الان نه فقط برداشته نشده، زیاد هم شده. تأخیر شده [اماّ] اگر بتوانیم باروش درست، عاقلانه، باروش اسلامی و ایرانی، با روش عزّت‌مندانه تحریم را برطرف کنیم، باید برطرف کنیم. اماّ به این نیندیشید؛ عمده به‌خنثی کردن تحریم بیندیشید که دست شما است و شما می‌توانید این کار را بکنید. است. من از مسئولین کشور حمایت می‌کنم [اماّ] شرطش این است که به اهداف ملت پایبند باشند. امیدواریم ان‌شاءالله خدای متعال به همه ملت ایران، به همه مسئولین کشور توفیق بدهد تا بتوانند کارهای بزرگ را انجام بدهند.

والسّلام علیکم ورحمه‌الله و برکاته

چه مولفه‌هایی باعث بهبودی این شبکه‌های ارتباطی خواهد شد؟ تغییرات در شبکه‌ها چگونه محتوای دانش تولیدی را تغییر می‌دهد؟ الزامات اعمال حکمرانی دانش پژوهشی چیست؟ پاسخ به این سوالات توجه زیادی را به حوزه مطالعاتی «حکمرانی دانش» می‌طلبد. این حوزه می‌تواند با پاسخ به پرسش‌های مطرح شده، بهبودهای قابل توجهی را در تولید دانش به ثمر بنشاند.

پی‌نوشت

۱. به عنوان مثال در بند ۸-۵ از سیاست‌های کلی علم و فناوری آمده است: «توسعه و تقویت شبکه‌های ارتباطات ملی و فراملی میان دانشگاه‌ها، مراکز علمی، دانشمندان و پژوهشگران و بنگاه‌های توسعه فناوری و نوآوری داخلی و خارجی و گسترش همکاری‌ها در سطوح دولتی و نهادهای مردمی با اولویت کشورهای اسلامی».

۲. Knowledge Management
۳. Aligning Knowledge Management with Research Knowledge Governance
۴. Knowledge Governance
۵. Align
۶. Data management Systems, Information Management Systems, Knowledge Management Systems, Evaluation Systems, Monitoring Systems
۷. Micro
۸. Macro
۹. Meso
۱۰. Boundaries
۱۱. Knowledge in Use
۱۲. Research knowledge
۱۳. Research Knowledge Governance
۱۴. Network
۱۵. Research Network Governance
۱۶. Actors
۱۷. Research Knowledge Network
۱۸. Self-organized
۱۹. Collaboration
۲۰. Ego-Network
۲۱. Organizations and institutions
۲۲. intellectual freedom
۲۳. phenomenon of knowledge co-production

همانند سرزمین‌های یک نقشه، از یکدیگر جدایی‌نستند، بلکه بسته به نوع لنز انتخابی، سطحی از سطوح مختلف حکمرانی شبکه مورد بررسی قرار می‌گیرد. این لنز ممکن است در مقیاس یک فرد، یک دانشگاه یا یک سیستم دانشی، جهانی باشد. این امر پیچیدگی زیادی را به اتخاذ نوع حکمرانی برای این شبکه اضافه می‌کند. مختلف، نیازمند فهم مکانیسم‌های اساسی در آن است. برای این کار لازم است به جای تفکیک شبکه‌های پژوهشی، آنها را به‌صورت یکپارچه در نظر گرفته و الگوهای ارتباطی شکل‌گرفته در درون شبکه را فهم کنیم. این فهم اعمال حکمرانی را تسهیل می‌کند. در نوع جدید حکمرانی، مکانیسم‌های «حکمرانی دانش و فرآیندهای «مدیریت دانش» با هم در تعامل هستند که باعث بهبود عملکرد پژوهش خواهند شد. این یک نتیجه بزرگی است که راهی جدید و امیدوارکننده را نسبت به عرصه پژوهش باز می‌کند. دانشگاه‌ها و شبکه‌های پژوهشی دانشگاهی بازترین نمونه از مجموعه‌هایی هستند که حکمرانی دانش در آنها مهم به حساب می‌آید زیرا آنها در قلب ایجاد دانش قرار دارند و همزمان در شبکه‌های دانش کار می‌کنند. دانشگاه‌ها سطح قابل توجهی از فعالیت‌های مدیریت دانش را با ایجاد و نگهداری دانش، بهبود دسترسی به دانش و بهبود شرایط محیط دانش، به‌نمایش می‌گذارند که در واقع بخش مهمی از مدیریت دانش مجموعه را انجام می‌دهند. اما حکمرانی مناسب دانش در آنها کمربت است، چراکه پدیده هم-تولیدی دانش^{۲۳} و شبکه‌های پژوهشی تقریباً نادیده گرفته شده است.

نتیجه‌گیری

براساس مطالب گفته‌شده، ضرورت اتخاذ یک رویکرد پژوهشگرمحور در اعمال حکمرانی دانش برای تنظیم سازوکارهای شبکه دانش و خلق فرایندهای دانش معلوم می‌شود. این رویکرد در واقع همان طراحی شبکه‌های پژوهش است که می‌توان آن را مکانیسم حکمرانی دانش پژوهشی دانست. به این معنا که با تغییر در شبکه‌های پژوهش، محتوای پژوهش نیز تغییر پیدا خواهد کرد. البته باید توجه داشت که هیچ شبکه‌ای که در همه شرایط قابل تجویز باشد، وجود ندارد؛ چرا که تولید دانش با توجه به مشخصه‌های حوزه-رشته‌های گوناگون، مسیرهای متفاوتی را طی می‌کند. بنابراین ما در اتخاذ این رویکرد با سوالات مختلفی مواجه خواهیم بود که برخی از مهم‌ترین آنها عبارتند از:

الگوهای ارتباطی در درون شبکه‌های پژوهشی چگونه کار می‌کنند؟